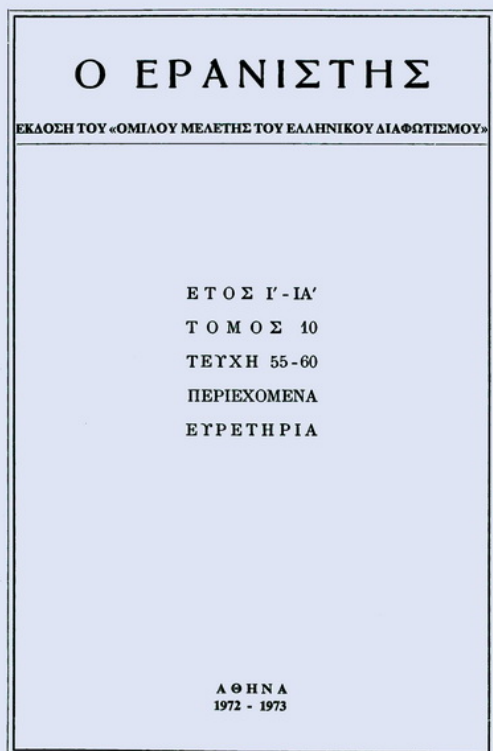

The Gleaner

Vol 10 (1973)

Ο Βύρων επικριτής του Χριστόπουλου; Θέματα σχέσεων Ελλήνων και ξένων λογίων

Στέργιος Φασουλάκης

doi: [10.12681/er.9578](https://doi.org/10.12681/er.9578)

Copyright © 2016, Στέρ. Φασουλάκης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Φασουλάκης Σ. (2016). Ο Βύρων επικριτής του Χριστόπουλου; Θέματα σχέσεων Ελλήνων και ξένων λογίων. *The Gleaner*, 10, 117–121. <https://doi.org/10.12681/er.9578>

Ο ΒΥΡΩΝ ΕΠΙΚΡΙΤΗΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ;

Θέματα σχέσεων Ἑλλήνων καὶ ξένων λογίων

Ὁ λόρδος Βύρων εἰς τὴν 86. στροφὴν (*stanza*) τοῦ 3. ᾠσματος (*canto*) τοῦ μυθιστορηματικοῦ ποιήματός του *Don Juan* παρεμβάλλει ἓν εἶδος ὕμνου (*some sort of hymn*) εἰς τὸν ὅποιον συγκρίνων τὴν δόξαν τῆς ἀρχαίας μὲ τὴν κατάστασιν τῆς —κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19. αἰῶνος— Ἑλλάδος ἐκφράζει τὸν θαυμασμόν του μὲν διὰ τὴν πρώτην καὶ τὴν πικρίαν του ἄφ' ἑτέρου διὰ τὴν δευτέραν.¹

Τὸ 3. ᾠσμα τοῦ *Δὸν Ζουάν* ἐξεδόθη τὸ πρῶτον, ὁμοῦ μετὰ τοῦ 4. καὶ τοῦ 5., τὸ 1821 ἐν Λονδίῳ, μετὰ μὲν τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐλληνικῆς Ἐπαναστάσεως,² πρὸ δὲ τοῦ δευτέρου καὶ μοιραίου ταξιδίου τοῦ ποιητοῦ εἰς Ἑλλάδα, ἅρα ἀπηχεῖ τὰς ἐκ τοῦ πρώτου ταξιδίου εἰς τὸν ἐλληνικὸν χώρον (1809 - 11) ἐντυπώσεις τοῦ Βύρωνος. Παρὰ τὴν ἐπικρίσιν τοῦ ποιητοῦ διὰ τοὺς Ἑλληνας ἐν τούτοις τὸ ὅλον πνεῦμα τῶν στίχων του δὲν εἶναι ἐντελῶς ἀπογοητευτικόν· ὁ Βύρων ἐλπίζει εἰς μίαν νεκρανάστασιν, ἔστω καὶ ἂν δὲν προβλέπη τὴν ἐγγύτητά της.

Μία εἰδικῶς στροφή τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐμβολίμου ὕμνου ἔχει, νομίζω, ἰδιαιτέραν σημασίαν καὶ δημιουργεῖ μίαν ὑπόψιν. Παραθέτω τὴν στροφήν αὐτὴν :

*In vain - in vain: strike other chords;
Fill high the cup with Samian wine !
Leave battles to the Turkish hordes,*

*And shed the blood of Scio's vine !
Hark ! rising to the ignoble call -
How answers each bold bacchanal !*

1. Ἐλευθέραν μετάφρασιν τοῦ ὕμνου αὐτοῦ ὑπὸ τὸν τίτλον *Τὰ νησιά τῆς Ἑλλάδας ἐξεπόννησεν ὁ Ἀργύρης Ἐφταλιώτης*· ἴδε Ἐφταλιώτης, *Ἀπαντα* (ἐκδ. Γ. Βαλέτα) <Νεοελληνικὴ βιβλιοθήκη>, Α', Ἀθήνα, 1952, σσ. 101 - 3 (πρβλ. καὶ σσ. θ' καὶ 632). Ἰδε ἐπίσης Λόρδου Βύρωνος, *Ποιήματα*,

μεταφρασθέντα μὲν περὶ ἑκ τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπὸ Γ. Πολίτου..., Β', Ἀθήνησιν, 1868, σσ. 409 - 13.

2. Ἐφ' ὅσον ἐκ τῶν πρώτων κριτικῶν ἔχομεν αὐτὴν τοῦ Δεκεμβρίου 1821 (τεῦχος 36) ἐν «*The British Review, and London Critical Journal*» (τόμος ΙΗ', σσ. 245 - 65).

Τὸ ἐρώτημα τὸ ὁποῖον προκύπτει μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς στροφῆς αὐτῆς εἶναι τοῦτο : Τί συγκεκριμένον εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοῦ ὁ Βύρων διὰ νὰ γράψῃ ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀδιαφοροῦν εἰς τὰς κλήσεις τῶν προγόνων των πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ ζυγοῦ ἐνῶ, ἀπεναντίας, δεικνύουν μέγα ἐνδιαφέρον διὰ τὸν οἶνον, τὸν χορὸν καὶ τὰς διασκεδάσεις;

*

*

*

Αἱ βιοτικαὶ συνθήκαι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συνθέσεως τοῦ *Δὸν Ζουάν* δὲν ἐπιτρέπουν νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ Βύρων εἶπε τοὺς λόγους αὐτοὺς ἐξ ἀφορμῆς γενικωτέρων ἐντυπώσεων τοῦ ἐκ τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν σιωπηλὴν ἐκείνην ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὅλα τὰσκιαζε ἡ φοβέρα / καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά, ὡς εἶπεν ὁ Διονύσιος Σολωμὸς ὀλίγα ἔτη ἀργότερον.

Μήπως, λοιπόν, ὁ Βύρων εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοῦ καὶ τὸ πλεόν συγκεκριμένον; Σαφεῖς ἱστορικὰς ἀποδείξεις δὲν ἔχομεν — ἂν ἐξ ἄλλου εἴχομεν, πρόβλημα δὲν θὰ ὑπῆρχεν — ἔχομεν ὅμως αὐτὸ τοῦτο τὸ βυρωνικὸν ἀπόσπασμα τὸ ὁποῖον ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὴν νεοελληνικὴν γραμματείαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης παρέχει ἀρκετὰς ἐνδείξεις ὅτι ὁ Βύρων εἶπε τοὺς λόγους αὐτοὺς ἐξ ἀφορμῆς συγκεκριμένου τινὸς γεγονότος ἐκ τῆς νεοελληνικῆς γραμματείας προερχομένου.

Ὡς εἶναι γνωστὸν, ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία ἐλάχιστα εἶχε νὰ ἐπιδείξῃ κατὰ τὰς δύο πρώτας δεκαετίαις τοῦ 19. αἰῶνος. Μεταξὺ τούτων τῶν ἐλαχίστων καταλέγονται τὰ ποιήματα τοῦ Ἀθανασίου Χριστοπούλου (1772-1847), γραφέντα περὶ τὰ 1806-08 ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ δημοσιευθέντα τὸ πρῶτον τὸ 1811 ἐν Βιέννῃ ὑπὸ τὸν τίτλον *Λυρικά*. Τὰ θέματά των εἶναι ὁ ἔρω καὶ ὁ οἶνος. Ἄν καὶ ἀπῆχουν τὰς βιοτικὰς συνθήκας μιᾶς σχετικῶς εὐημερούσης τάξεως τῆς ἐλληνικῆς κοινωνίας, τῆς λεγομένης φαναριωτικῆς, ἐν τούτοις εἶναι γνωστὸν ὅτι τὰ ποιήματα αὐτὰ εἶχον εὐρεῖαν διάδοσιν, ἰδίᾳ μεταξὺ τῶν πεπαιδευμένων τῆς ἐποχῆς, λόγῳ τῆς γενικῆς λογοτεχνικῆς ἀνυχμηρότητος. Ἄς μὴ λησμονῶμεν ὅτι, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, τὰ *Λυρικά* ἀπετέλεσαν ἐν ἐκ τῶν γλωσσικῶν καὶ λογοτεχνικῶν ἀλφαβηταρίων τῆς ἐλληνικῆς διὰ τὸν Δ. Σολωμόν.

Ἡ θέσις αὐτῇ τῶν *Λυρικῶν*, ὡς πρὸς τὸ θέμα καὶ τὴν διάδοσιν των, παραβαλλομένη πρὸς ὅσα ὁ Βύρων εἶπεν εἰς τὸν ὕμνον τῆς 86. στροφῆς τοῦ 3. ἔσματος τοῦ *Δὸν Ζουάν* δημιουργεῖ τὴν ὑποψίαν ὅτι

ο Βύρων έγραψε τούς λόγους του αυτούς έχων υπ' όψιν τὰ *Λυρικά* του Χριστοπούλου. Καί, βεβαίως, τούς έγραψε με πνεύμα επικριτικόν.

Ποιήματα σχετικά με τόν οϊνον και την διασκέδαση έγραψεν εκ των Έλλήνων σχεδόν αποκλειστικώς ο Χριστόπουλος, ο νέος *Ανακρέων*, ως εκλήθη.³ Η σχετική ένότης εις τὰ *Λυρικά* τιτλοφορεΐται *Βακχικά* εις τὰς δέκα πρώτας εκδόσεις (1811-35) ή *Βάκχος* και *Βάκχος τραγῆτης* εις την ια' εκδοσιν του 1841, την ακολουθοῦσαν χειρόγραφον του ποιητου του 1808.⁴ Η μνεία του *Ανακρέοντος* και των βακχικῶν εις τόν βυρωνικόν ύμνον τῆς 86. στροφῆς ενισχύει, νομίζω, την προηγούμενην υποψίαν, έρειδομένην βασικῶς επί τῆς απόψεως του Βύρωνος ότι οί καιροί άπῆτουν πολεμικά θούρια και όχι βακχικά άσματα.

Η περιγραφή ακόμη του ποιητου ο οποῖος υποτίθεται ότι ψάλλει τόν ύμνον τῆς 86. στροφῆς έχει ομοιότητάς τινας με τόν Χριστόπουλον. Ουτος, κατά τόν Βύρωνα, είναι "Έλλην",⁵ με φήμην δια την τέχνην του αλλά καιροσκοπος, ένεκα τῆς πείρας του εκ τῆς πολιτικῆς άσταθείας, και ύπηρετῶν δια τῆς τέχνης του κραταιούς αὐθέντας.⁶ "Αν και ολίγον τολμηρόν, αἱ τυχοῦσαι ομοιότητες ἴσως νά μη είναι εντελῶς συμπτωματικά.

"Ας ἴδωμεν τώρα αν ο Βύρων ἦτο δυνατόν νά γνωρίζη τὰ ποιήματα του Χριστοπούλου. Νομίζω ότι ἦτο όχι άπλῶς δυνατόν αλλά πιθανώτατον· διότι:

α') Τὰ *Λυρικά* εγγράφησαν πρό του πρώτου ταξιδίου του Βύρωνος εις Ελλάδα και εκυκλοφοροῦντο χειρογράφως ἤδη πρό τῆς α' εκδόσεώς των (1811), όπως και μετά.

3. Περὶ του ανακρεοντισμοῦ ως λογοτεχνικοῦ κινήματος ἴδε Ἀθανάσιος Χριστόπουλος, *Λυρικά* (εκδ. Ἐ. Τσαντσάνογλου) <Νέα ελληνική βιβλιοθήκη>, Ἀθήνα, 1970, σσ. 27-8.

4. Περὶ των εκδόσεων και χειρογράφων των *Λυρικῶν* ἴδε Δημητρίου Γκίνη, *Μία άγνωστη ἰταλική μετάφραση τριῶν ποιημάτων του Χριστοπούλου*, «Ο βιβλιόφιλος», F' (1952), σσ. 90-1, του αὐτοῦ, *Αἱ εκδόσεις των Λυρικῶν του Χριστοπούλου*, αὐτόθι, σσ. 103-5, Ἀθανάσιος Χριστόπουλος, *Ἀπαντα* (εκδ. Γ. Βα-

λέτα) <Νεοελληνική βιβλιοθήκη>, Ἀθήνα, 1969, σσ. 33-44 και 602-4, Ἐλένης Τσαντσάνογλου, *Ἐνα χειρόγραφο των «Λυρικῶν» του Ἀθ. Χριστοπούλου στο Βρετανικὸ Μουσείο*, «Ἑλληνικά», KB' (1969), σσ. 207-20, και Ἀθανάσιος Χριστόπουλος, *Λυρικά* (εκδ. Ἐ. Τσαντσάνογλου), ἐνθ' άνωτ., σσ. 4-5 και 28-32, .

5. *Don Juan*, Cantos III, IV, and V. Λονδῖνον, 1821, σ. 52 (stanza 87).

6. Ἐνθ' άνωτ., σσ. 42-6 (stanzas 78-86).

β') Εἰς τὴν δεκαετίαν ἀπὸ τῆς α' ἐκδόσεως τῶν ποιημάτων τοῦ Χριστοπούλου μέχρι τοῦ ἔτους ἐκδόσεως τοῦ 3. ἔσματος τοῦ Δὸν Ζουὰν (1811 - 21) τὰ Λυρικά ἐξεδόθησαν πεντάκις (ἐν Βιέννῃ καὶ Κερκύρᾳ).

γ') Εἶναι φυσικὸν ὁ Βύρων ὡς ποιητὴς καὶ διανοούμενος νὰ ἐν-
διεφέρθη διὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἐλληνικὴν γραμματεῖαν.⁷ Ἐξ ἄλλου γνω-
ρίζομεν ὅτι μετέφρασεν εἰς τὴν ἀγγλικὴν νεοελληνικὰ τραγούδια, ἐν
οἷς καὶ τὴν ἐλληνικὴν Μασσαλιώτισσαν.⁸

δ') Ἡ ε' ἐκδοσις τῶν Λυρικῶν (τῆς ὁποίας ὁ πρόλογος φέρει
ἡμερομηνίαν 15 April 1821) περιλαμβάνει καὶ —πεζὴν— γερμανικὴν
μετάφρασιν.⁹

* * *

*You have the Pyrrhic dance as yet,
Where is the Pyrrhic phalanx gone?*

διερωτᾶται ὁ Βύρων εἰς τὴν ἀμέσως ἐπομένην τῆς προηγουμένως παρα-
τεθείσης στροφῆς τοῦ ὕμνου, διὰ νὰ τὸν κλείσῃ μὲ τοὺς στίχους:

*A land of slaves shall ne'ver be mine -
Dash down yon cup of Samian wine!*

7. Ἴδε π.χ. τὴν περιχοπὴν ἐπι-
στολῆς τοῦ ὑπὸ ἡμερομηνίαν March 17,
1811 ἐξ Ἀθηνῶν: «*Their [= τῶν
Ἑλλήνων] songs are sometimes pretty
and pathetic, but their tunes gene-
rally displeasing to the ear of a Frank:
the best is the famous «Δεῦτε
παῖδες τῶν Ἑλλήνων», by the un-
fortunate Riga. But from a cata-
logue of more than sixty authors,
now before me, only fifteen can be
found who have touched on any theme
except theology», Lord Byron, *Childe
Harold's Pilgrimage, A Romaunt:
and Other Poems.*, Λονδίνον, 1812,
σ. 185. Ἀράγε καταλέγει τὸν Χριστό-
πουλον μετὰ τούτων; πρβλ. ἐν τού-
τοις ὅσα ἐν σσ. 267 - 72 καταγράφονται.*

8. Περὶ τῆς ἐλληνομαθείας τοῦ Βύ-
ρωνος καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ παραφράσεων
νεοελληνικῶν τραγουδιῶν ἴδε Panos
Morphopoulos, *Byron's Translation
and Use of Modern Greek Wri-
tings*, «Modern Language Notes»
ΝΔ' (1939), σσ. 317 - 26, C. M.
Dawson καὶ A. E. Raubitschek,
*A Greek Folksong Copied for Lord
Byron*, «Hesperia», ΙΔ' (1945), σσ.
33 - 57 + πίνακες 33 - 7, καὶ S. B.
Liljegren, *Lord Byron and the
Romaic Language*, «Festschrift
Franz Dornseiff zum 65. Geburt-
stag», Λιψία, 1953, σσ. 228 - 30.

9. *Der neue griechische Anakreon.*
Ὁ Νέος Ἑλληνικὸς Ἀνακρέων ...,
Ἐν Βιέννῃ, 1821 ... Πρβλ. σημ. 2.

Κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἐκδόσεως τοῦ 3. ἔσματος τοῦ Δὸν Ζουὰν ἐξερ-
ράγη ἡ ἐλληνικὴ Ἐπανάστασις καὶ δύο ἔτη ἀργότερον ὁ Σολωμὸς
συνέθεσε τὸν Ὕμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, ὁ ὁποῖος ἐν πολλοῖς ἀποτελεῖ
τὴν ἀπάντησιν τοῦ ἐθνικοῦ ποιητοῦ εἰς τὸν ὕμνον τῆς 86. στροφῆς τοῦ
μεγάλου φιλέλληνο¹⁰

Στέρ. Φασουλάκης

10. Ἴδε προχείρως: Ὕμνος εἰς τὴν
Ἐλευθερίαν ἔγραψε Διονύσιος Σο-
λωμὸς Ζακύνθιος Τὸν Μάϊον Μῆνα

1823 . . ., Ἐν Μεσολογγίῳ . . ., 1825,
σ. 52, σημ. 6. Περὶ τούτου ἐτοιμά-
ζεται ἰδιαίτερα μελέτη.